

Методичні основи розробки системи індикативного планування в регіоні

Проведено теоретичне дослідження характеристики системи індикативного планування в регіоні. Запропоновано етапи розробки індикативного плану розвитку регіону. Досліджена схему взаємозв'язку об'єктів, завдань і методів індикативного планування розвитку регіону. Розроблено технологію і методи формування індикативного плану розвитку регіону.

Ключові слова: індикативний план, економічні системи, регіон, стійкість.

Стрімка динаміка сучасного життя в ринковій системі координат породжує нові дослідницькі проблеми, активізує методологічні пошуки, формує нові парадигми дослідження економічних процесів. У їх численному ряду виділяється проблема планування і регулювання в складних економічних системах змішаного типу. Необхідність і актуальність дослідження економічної системи в аспекті її планування і регулювання обумовлені тим, що в ході ринкових перетворень виявилася недооцінка процесу регулювання економіки і як наслідок – неадекватне потенційним можливостям використання державою системи регулювання. Це підкреслює вагоме значення даної проблеми, яка відповідає теоретико-методологічній і поняттєво-термінологічній концепції регулювання економічної системи. Методологічна, теоретична і прикладна значимість вирішення даної проблеми полягає в обґрунтуванні механізму функціонування сучасної економічної системи з використанням індикативного планування і регулювання як найважливіших умов поступального розвитку економіки змішаного типу, які є орієнтиром і перспективою розвитку України.

Індикативне планування і регулювання сучасної економічної системи є відносно новим об'єктом аналізу. Складність проблеми визначена методологічними розходженнями у вирішенні питання про співвідношення планування і регулювання економіки, а також можливістю і реальністю реалізації даної проблеми засобами економічної теорії. Ідея індикативного планування полягає в тому, що уряд впливає на економічний розвиток швидше за допомогою координації і інформування, ніж шляхом ухвалення директивних рішень і видачі вказівок.

Найважливіші фундаментальні аспекти сутності властивостей економічної системи, механізмів її планування і регулювання у тому або іншому ступені досліджені і узагальнені. Найявні в науковій літературі публікації в рамках досліджуваного питання можна умовно згрупувати за тематичною спрямованістю таким чином:

- розробка методологічної бази аналізу сутності і властивостей різних економічних систем представлена в роботах: А. Сміта, Д. Рікардо, С. Сімонди, К. Бюхера, К. Маркса, А. Маршала, Й. Шумпетера, Дж.М. Кейнса, В. Ойкена, Д. Тобіна та ін., включаючи окремі положення, що складають основу аналізу і регулювання сучасної економічної системи [1];
- розробка проблем регіональної економіки, державного регулювання, управління, прогнозування і планування представлена працями українських вчених: М.І. Долішній, Є.І. Бойко, Б.В. Войцеховський, В.М. Геєць, П.І. Гайдучкий, С.О. Гуткевич, М.А. Козоріз, С.М. Кваша, А.Г. Мазур, А.А. Пересада, С.М. Писаренко, І.Г. Ткачук; російських вчених – Е.Б. Алаєва, А.Г. Гранберг, А.І. Добриніна, В.Ф. Павленко, А.І. Татаркіна та ін., а також дослідників з

інших країн: У. Айзард, І. Ансофф, М. Портер, Х. Річардсон, А. Томпсон, К. Ендрюс [2–3].

Відзначаючи різноманіття фундаментальних підходів до розкриття окремих сторін досліджуваної тематики, варто підкреслити, що теоретико-методологічні аспекти індикативного планування і регулювання економічної системи є за-требуваними для наукового пошуку. Актуальність, недостатність теоретичної і методологічної розробки зазначених проблем, дискусійний характер окремих питань визначили вибір завдань дослідження.

Мета даного дослідження полягає в розвитку теорії і методології індикативного планування соціально-економічного розвитку регіонів України.

Наукове обґрунтування методології індикативного планування соціально-економічного розвитку регіонів України передбачає відбиття природних, геополітичних, соціально-економічних, національно-культурних та інших умов країни та забезпечення єдності в регіональному різноманітті при впливі процесів глобалізації. Своєрідність сучасних регіональних проблем України визначається переплетенням ряду складних перехідних процесів: наростаючі соціально-економічні різниці між регіонами, поява проблемних регіонів, складні відносини між «центром» і регіонами, дезінтеграція економічного простору. Здійснення стратегії територіального розвитку країни вимагає не тільки активізації регіональної політики, але й удосконалювання правових, інституціональних, економічних механізмів державних відносин.

Найважливішими аспектами модернізації української економіки і її стійкого розвитку є підтримка необхідних територіальних пропорцій в економіці, недопущення надмірної диференціації регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, забезпечення ефективного функціонування загальноукраїнського ринку.

В наукових дослідженнях І. Ансофф підкреслює, «що з ринком несумісне лише централізовано-директивне планування, а не індикативне планування або програмування економіки» [4]. Тим часом деякі вітчизняні економісти, в принципі не відкидаючи цієї тези, заперечують можливість вживання індикативних планів у сучасних українських умовах, посилаючись на нерозвиненість інституційної системи української економіки. Проте останнє може служити доказом швидше не «проти», а «за» швидке створення системи індикативного планування, яка покликана забезпечити хоч би мінімальний рівень узгодженості в діяльності господарюючих суб'єктів.

Найчастіше під індикативним плануванням розуміють спосіб регулювання економічних процесів за допомогою постановки певної мети соціально-економічного розвитку і створення державою фінансових та інших стимулів для тих підприємств, які погоджуються діяти відповідно до державних рекомендацій [5].

Виходячи з цього, індикативне планування слід характеризувати як механізм координації державних і недержавних суб'єктів управління економікою, що поєднує державне регулювання економіки і ринкове саморегулювання, яке засноване на розробці комплексу показників (індикаторів соціально-економічного розвитку).

Найважливішим об'єктом індикативного планування в Україні є регіони. Досвід проведення ринкових реформ на рівні українських регіонів показує, що одним з ефективних інструментів державного регулювання економіки регіону повинно стати індикативне планування, методика, технологію і організацію якого слід будувати відповідно до ринкових відносин. Система індикативного планування в регіоні повинна відповідати таким вимогам:

- по-перше, індикативний план розвитку регіону повинен відображати функції регіональних органів виконавчої влади;
- по-друге, індикативний план розвитку регіону повинен складати основу для розробки регіонального бюджету;

- по-третє, індикативний план розвитку регіону повинен містити інформацію, що являє інтерес для підприємців і потенційних інвесторів з позицій рівня соціально-економічного розвитку регіону, переваг економічної політики регіональних органів влади і стану факторів, які визначають інвестиційний клімат;
- по-четверте, в індикативному плані розвитку регіону повинні знайти віддзеркалення спадкоємність і зв'язок з довгостроковою стратегією соціально-економічного розвитку регіону.

Індикативне планування є основним робочим інструментом реалізації стратегічних планів розвитку з врахуванням конкретної економічної ситуації. Індикативний план включає концептуальну (концепція соціально-економічного розвитку), прогнозу (прогноз соціально-економічного розвитку), планово-регулюючу частини (система економічних регуляторів і державні цільові комплексні програми).

Для України через специфіку її політичного і соціально-економічного розвитку найдоцільнішим є використання стратегічної форми індикативного планування.

Стратегічна форма індикативного планування передбачає розробку на регіональному рівні стратегічного плану, структурованого на рік, п'ятиліття і 15-річний період. В умовах сучасного інформаційного суспільства для суб'єктів господарської діяльності, держави і суспільства в цілому особливо необхідним стає науково обґрунтоване передбачення майбутніх тенденцій науково-технічного і соціально-економічного розвитку. В зв'язку з цим слід зазначити, що для нормальної діяльності більшості галузей економіки необхідною є як мінімум п'ятирічна перспектива.

Основною функцією індикативного плану соціально-економічного розвитку регіону є обґрунтування і вироблення способів та методів регульованого впливу держави на майбутню траєкторію розвитку регіонів. У технології розробки індикативного плану не повинна переважати екстраполяція минулих тенденцій. Першочергове завдання полягає в тому, аби зламати негативні тенденції, що склалися в соціально-економічному розвитку, і стимулювати економічне зростання.

Розробка індикативного плану має розпочинатися з формулювання цілей соціально-економічного розвитку регіону на задану перспективу і оцінки наявних ресурсів, які можуть бути задіяні для реалізації цих цілей.

Загальна схема організації поетапної розробки регіонального індикативного плану представлена на рисунку 1.

Об'єктами індикативного планування в регіоні є:

- виробнича сфера (промисловість, сільське господарство, будівництво);
- інфраструктурний комплекс (транспорт і зв'язок, дороги, енергетичні мережі, тепло, водо-, електропостачання);
- соціальна сфера (освіта, культура, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство);
- ринки (товарні ринки, фондові ринки, ринок послуг, нерухомості);
- територіальні об'єкти (території районів, міст, населених пунктів, господарючі суб'єкти різних форм власності).

В основі деталізації цілей розвитку регіону лежить система потреб, яка поділяється на два великі блоки. Це – система потреб населення, з одного боку, а з іншого – суспільного виробництва регіону. Якщо система потреб людини обумовлена її біологічною і соціальною природою, то потреба суспільного виробництва визначається необхідністю його стійкості, підйому і ефективності. У результаті виявляються планові шляхи вдосконалення структури виробництва, рішення соціальних завдань, реалізації зовнішньоекономічної політики, збереження довіклля тощо.

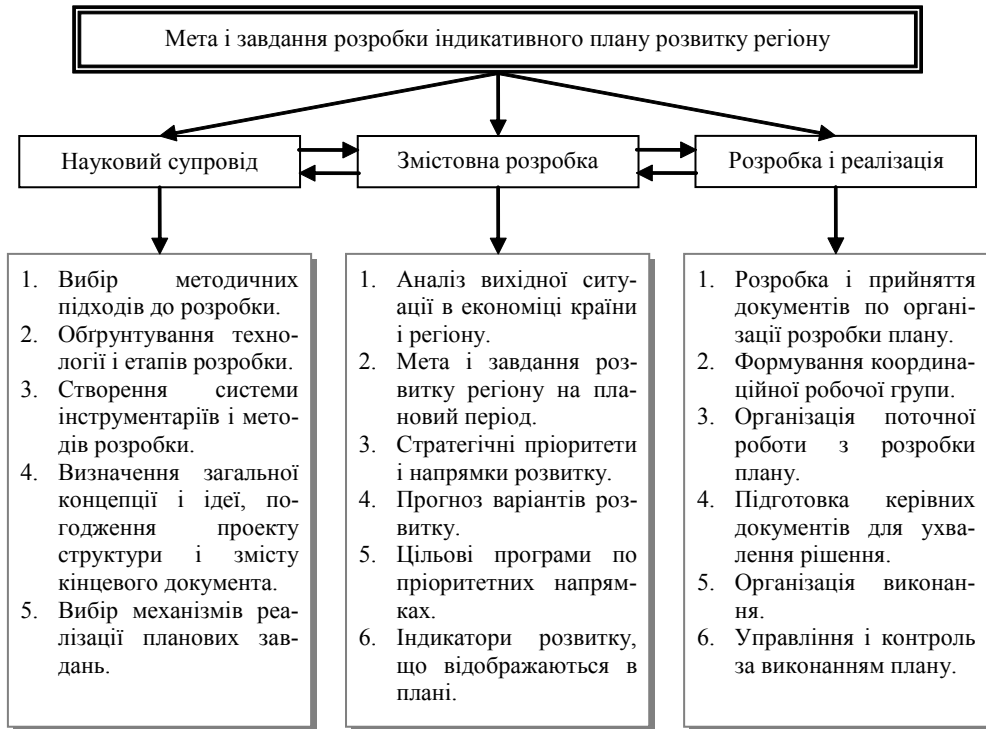

Рис. 1. Етапи розробки індикативного плану розвитку регіону

В індикативному плануванні розвитку регіону суть координації інтересів суб'єктів-учасників полягає у виборі варіанта основних напрямків розвитку суб'єктів господарювання, взаємоприйнятних для всіх учасників господарської діяльності. У процесі узгодження інтересів учасників регіонального розвитку повинні враховуватися зовнішні умови реалізації цілей, що формуються зовнішніми ринками, взаємодією регіону з центром та регіонами, природним середовищем.

Система пріоритетів передбачає концентрацію ресурсів на визначених напрямках щодо реалізації програмних цілей. Проте такий підхід не повинен підривати комплексну збалансованість економіки регіону. Відповідно до загальносистемних принципів стійкого розвитку, закономірностей науково-технічного прогресу, а також особливостей економіки досліджуваного регіону пріоритети мають бути направлені на посилення ряду її властивостей: гнучкості (адаптації до умов, що змінюються); економічності (реалізації конкурентних переваг регіону); прогресивності (відповідності передовим технологіям); екологічності (збереження довкілля); гуманістичності (розвитку культурно-інтелектуального потенціалу людини).

Розробка індикативного плану соціально-економічного розвитку регіону найтіснішим чином пов'язана з побудовою концепції розвитку, втілюваної в стратегії. Насітьки ж тісним чином розробка індикативного регіонального плану пов'язана з прогнозуванням, котре правомірно розглядати як складову індикативного планування.

Аналіз соціально-економічної ситуації в регіоні є основним змістом передпланової стадії, встановлення тенденцій, які знаходять відображення в індикативному плануванні. Оцінка досягнутого рівня розвитку регіону дозволяє визначити потенціал регіону, ступінь його залученості у виробництво, виявити невирішені проблеми. Стратегічний аналіз розвитку регіону доцільно проводити в два основних етапи:

1. Ретроспективний аналіз і оцінка поточного стану соціально-економічного розвитку регіону.
2. Розробка прогнозів розвитку регіональної економіки.

На першому етапі проведення стратегічного аналізу доцільно використовувати відповідну інформацію статистичних органів, матеріали галузевих, суспільних та інших установ і організацій. Головна мета цього етапу стратегічного аналізу полягає в оцінці ефективності стратегії розвитку регіону в минулому періоді.

Другий етап проведення стратегічного аналізу розвитку регіону пов'язаний з визначенням допустимого спектра можливих варіантів розвитку регіональної системи з метою ухвалення оптимального рішення.

Прогноз соціально-економічного розвитку регіону, або регіональний прогноз, є комплексом аргументованих припущень, виражених в якісній і кількісній формах, що дають уявлення про майбутні параметри розвитку регіону. В основі регіонального прогнозування лежить припущення про те, що майбутній стан регіональної системи значною мірою визначається її минулим і теперішнім станом.

Невід'ємною рисою регіонального прогнозування є випереджувальне відображення дійсності, тобто пристосування економічної системи до майбутнього. Таке відображення дає можливість вирішити протиріччя між вихідними умовами і заданою траєкторією розвитку. Причому сфера допустимих траєкторій розвитку регіону і можливість випереджувального відображення дійсності залежно від часового горизонту прогнозу змінюються. З розширенням горизонту прогнозування відбувається відповідне розширення сфери допустимих траєкторій розвитку.

Індикативний план повинен бути збалансованим – це є найважливішою умовою стійкого економічного розвитку регіону та передбачає необхідність виявлення закономірностей, характерних як для соціально-економічної системи в цілому, так і для окремих її ланок. Для динамічного розвитку регіональної соціально-економічної системи потрібно не лише підтримати пропорційність між окремими ланками, але й поєднати зміни самих різних пропорцій, що складаються в структурі господарства. Лише така збалансованість забезпечить перехід економіки регіону на вищий якісний рівень.

Складовим елементом процесу формування системи показників індикативного плану розвитку регіону є встановлення порогових значень цих показників. Порогові значення – це кількісні індикатори, які чисельно відображають гранично-допустимі значення з позицій економічних інтересів розвитку як регіону, так і суб'єктів господарювання, недотримання яких може привести до небажаних процесів в економіці, перш за все до диспропорцій. Рівень порогових значень встановлюється в ході прогнозно-аналітичних розробок. Невід'ємною частиною регіонального індикативного плану є показники цільових програм вирішення найважливіших соціально-економічних проблем і розміщення державного замовлення.

Взаємозв'язок етапів, методів і об'єктів індикативного планування представлений на рис. 2.

Методами і моделями аналітичних розробок, які використовуються на передпланових стадіях індикативного планування, є статистичні методи обробки динамічних рядів, регресійний і кореляційний аналіз, індексний метод, методи розрахунку коефіцієнтів ринкової концентрації. При розробці індикативного плану використовуються методи обґрунтування цілей, програмно-цільові методи, методи ухвалення рішень. Складність і багатостадійність розробки індикативного плану розвитку регіону ускладнює пошук універсальних методів, тому необхідно системно використовувати на різних етапах методи і моделі, адекватно описуючи процес функціонування об'єктів планування, які відповідають цілям і завданням аналізу та синтезу планових проблем.

Рис. 2. Схема взаємозв'язку об'єктів, завдань і методів індикативного планування розвитку регіону

Сукупність методів і моделей реалізується в рамках технологічної схеми розробки індикативного плану соціально-економічного розвитку регіону (рис. 3).

За змістом індикативне планування являє собою процес розробки Плану розвитку економіки регіону, галузей економіки і соціальної сфери, доведення до суб'єктів господарювання рекомендаційних показників, контроль виконання

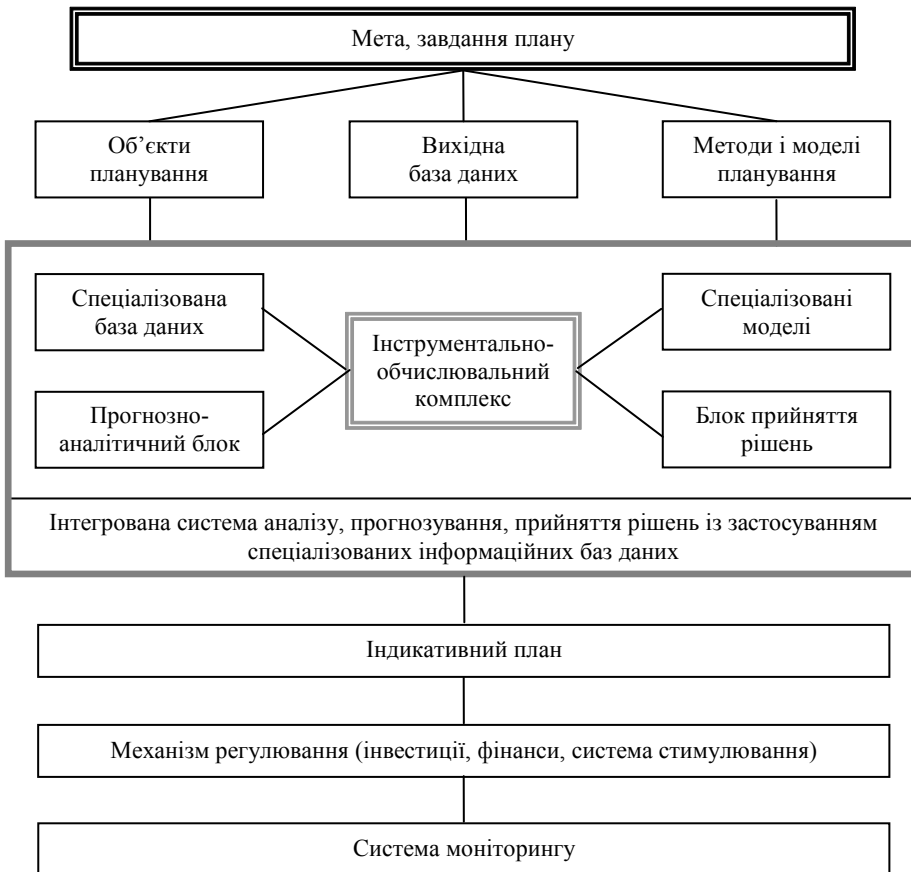

Рис. 3. Технологія і методи розробки індикативного плану розвитку регіону

планових орієнтирів, стимулювання суб'єктів господарювання, щоб вони дотримувалися у своїй діяльності показників індикативного плану.

Система індикативного планування регіону повинна включати такі великі блоки: дані про соціально-економічну ситуацію в регіоні; перспективні дані про розвиток науки і техніки, поєднані з майбутнім розвитком галузей і підприємств регіону; дані про економічний потенціал регіону; дані про зовнішнє середовище; нормативні та інші дані для використання відповідних методів і моделей на різних етапах індикативного планування розвитку регіону. Крім того, необхідне створення спеціалізованого блоку інформації з моніторингу ходу реалізації індикативного плану розвитку регіону. Цей блок призначений для оперативного управління соціально-економічними процесами в регіоні. Створення системи планування та інформаційної бази даних – виключно трудомісткий процес, що ставить високі вимоги до знань у сфері методів прогнозування і ухвалення управлінських рішень.

Таким чином, з'ясовано, що індикативне планування – це процес формування системи показників, які відображають стан соціально-економічного розвитку економіки регіону. Впровадження в практику регіонального управління системи індикативного планування є інструментом втілення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку регіонів України.

Список використаних джерел

1. Лукинов И. И. Эволюция экономических систем / И. И. Лукинов. – М. : ЗАО «Изд-во «Экономика», 2002. – 567 с.
2. Геєць В. М. Перехідна економіка : [монографія] / В. М. Геєць, Е. Г. Панченко, Е. М. Лібанова [та ін.] – К. : Вища школа, 2003. – 591 с.
3. Мазур А. Г. Управління регіональними інвестиційними процесами в агропромисловому комплексі : [монографія] / А. Г. Мазур, С. В. Козловський, Ю. В. Герасименко. – Вінниця : Глобус-Прес, 2008. – 208 с.
4. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия: монография / И. Ансофф. – СПб. : Питер, 1999.
5. Изард У. Методі регіонального аналізу: вступ до науки про регіони : [монографія] / У. Изард. – М. : Прогресс, 1996.

Козловський С.В. Методические основы разработки системы индикативного планирования в регионе.

Проведено теоретичне дослідження характеристики системи індикативного планування в регіоні. Предложені етапи розробки індикативного плану розвитку регіону. Досліджена схема взаємозв'язку об'єктів, задач і методів індикативного планування розвитку регіону. Розроблені технологія і методи формування індикативного плану розвитку регіону. Ключеві слова: індикативний план, економічні системи, регіон, стійкість.

Kozlovskiy S.V. Methodological Basis of the Development of Indicative Planning System in the Region.

Theoretical research of the characteristics of indicative planning system in the region is conducted. The cycles of indicative plans of regional development are offered. The scheme of interrelation between the objects, problems and methods of indicative planning of regional development are investigated. The technology and methods of the elaboration of indicative plans of regional development are provided. Key words: indicative plan, economic systems, region, stability.

Надійшло 09.10.2009 р.